

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

В. М. ТАРАСЕВИЧ,
*професор, доктор економічних наук,
завкафедрою політичної економії
Національної металургійної академії України
(Дніпро),*

О. В. ЗОЛОТАРЬОВА,
*доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та обліку
Дніпродзержинського державного технічного університету*

СУЧАСНА ФІНАНСІАЛІЗАЦІЯ ТА ФІНАНСОВА МОБІЛЬНІСТЬ: ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ І НАЦІОНАЛЬНІ ВІДПОВІДІ

V. M. TARASEVYCH,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of the Chair of Political Economy,
National Academy of Metallurgy of Ukraine
(Dnipro),*

O. V. ZOLOTARYOVA,
*Assoc. Professor, Cand. of Econ. Sci.,
Assoc. Professor at the Chair of Finances and Account,
Dniprodzerzhyn'sk State Technical University*

MODERN FINANCIALIZATION AND FINANCIAL MOBILITY: GLOBAL CHALLENGES AND NATIONAL ANSWERS

Глобалізація економіки, її фінансіалізація, їх взаємозв'язок і перспективи ко-еволюції перебувають у центрі уваги сучасної економічної науки. З одного боку, глобалізаційні процеси прискорюють розвиток і модифікацію глобальної та національних фінансових систем, що за певних умов сприяє оптимізації розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, підвищенню їх мобільності, а з іншого — глобальні фінансові "гравці" дедалі частіше орієнтуються на спекулятивні операції, що призводить до непропорційного зростання рівня фінансіалізації та віртуалізації економіки, поглиблення розриву між реальним і фінансовим секторами економіки, посилення її нестабільності та нерівноважності. Зрозуміло, що зазначені процеси каталізують економічні, соціальні та політичні кризи на локальному і світовому рівнях, які супроводжуються істотними втратами економічних суб'єктів, зниженням рівня життя населення, негативними тенденціями проінноваційної індивідуальної діяльнійості мобільності, банкрутством підприємств, зростанням

© Тарасевич Віктор Миколайович (Tarasevych Viktor Mykolaiovych), 2016; e-mail: v_tarasevich@list.ru;
© Золотарьова Ольга Володимирівна (Zolotaryova Ol'ga Volodymyrivna), 2016; e-mail: zolotaryova@ukr.net.

боргової залежності країн, які розвиваються, від розвинутого центру тощо. Фінансового джина випустили з пляшки, і він дедалі більше походить не на слугу, а на господаря і монстра.

Економічний досвід останніх десятиріч переконливо доводить, що сучасна наукова ортодоксія, в тому числі неоконсервативна та неоліберальна, виконує роль апологета вказаних негативних процесів і, по суті, виступає імпліцитним знаряддям олігархату на шляху подальшого збагачення. У цьому зв'язку стає особливо необхідним розвиток альтернативних наукових теорій як надійного підґрунтя ефективних реформ в інтересах більшості громадян країни.

Вагомим внеском у такий розвиток є рецензована монографія [1]. Її безпосередня тема – зміст, причини та можливості регулювання фінансіалізації глобальної та національної економіки, але контекстуальний і концептуальний простір монографії виходить за межі заявленої проблематики. Ми маємо справу з фундаментальною науковою конструкцією, укладеною на академічному рівні у кращих традиціях постнекласичної науки. Дана конструкція включає, по-перше, концептуально-гіпотетичну схему, в рамках якої автори окреслюють історичні передумови виникнення та ознаки феномену фінансіалізації, акцентуючи увагу на провалинах сучасної ортодоксії, які не тільки не сприяють розв'язанню існуючих проблем економічного розвитку, але й породжують нові, порівняно складніші. По-друге, в монографії сформульовано суто теоретичну схему, за якою чітко визначається місце фінансіалізації в системі фінансових та економічних відносин, а сама фінансіалізація позиціонується як багато в чому згубний наслідок неконтрольованої суспільством економічної глобалізації. По-третє, автори наводять теоретико-прикладну схему, в якій конкретизують пріоритети реформування державної регуляторної політики з домінуванням макропруденційного підходу та виокремлюють напрями вдосконалення інституційної інфраструктури національної фінансово-кредитної системи.

П. Єщенко і Н. Самко майстерно використовують методологію діалектики, елементи еволюційного, системного та інституційного підходів. Це дозволило виявити чинники і закономірності відтворення фінансіалізації в умовах глобалізації; визначити сутність та економічну природу даної та інших пов'язаних з нею категорій, конкретизувати їх філіціальні зв'язки; запропонувати слушні та корисні рекомендації щодо посилення інвестиційної ролі фінансово-кредитних інститутів у забезпеченні модернізації національної економіки в складних умовах європейської інтеграції.

Монографія включає вступ, вісім глав, висновки та анотацію. У першій главі на основі дослідження ретроспектив еволюції політичної економії встановлено, що в сучасній економічній політиці та господарській практиці багатьох країн світу, зокрема й в Україні, домінує неоліберальна доктрина з притаманним їй *homo oeconomicus* і тотальною маркетизацією суспільства. Звідси є цілком зрозумілими реальні жорсткі обмеження для розвитку вільної особистості, вибору напрямів її індивідуальної діяльній мобільності, тому можна погодитися з авторами в тому, що суспільство потребує нової моделі світового господарства, яка б забезпечувала узгодження, а не сприяла б непримиренності інтересів, передбачала різні варіанти рішень і свободу їх вибору громадянами та народами. Звісно, така модель не може бути подарунком Провидіння. Вона має бути розроблена науковцями та ввійти у свідомість більшості громадян, що є неможливим без розвитку відповідної економічної освіти. Однак не секрет, що у сучасних курсах економічної теорії

викладаються переважно ортодоксальні концепції, які ніяк не пояснюють базові зміни економічних систем, насамперед інноваційні, механізми і напрями цих змін у реальному секторі економіки, а не на поверхні "фінансових бульбашок". Тому заслуговує на увагу та підтримку авторське обґрунтування доцільності розмежування економічної теорії на загальну фундаментальну теорію — політичну економію (метод — статика, динаміка, генетика), теорію макроекономіки, мікроекономіку і комплексну інституціональну теорію.

У другій главі монографії досліджується співвідношення, з одного боку, кризи інтелектуальної, в економічній теорії, та світової кризи реальної економіки — з іншого. Автори слушно підкреслюють, що не тільки суб'єктом, але й головним об'єктом сучасної економіки має бути людина як особистість, а не прибуток і задоволення, як це стверджується ортодоксією. Отже, перевагу варто надати системній парадигмі, в межах якої активізується розвиток інноваційних ідей, синтезуються неокласичні, інституційні та еволюційні концепції. Слід підтримати авторів у тому, що соціально-економічна політика повинна бути на боці більшості — людей праці, які живуть на зарплату. Сьогодні навіть у США народитися бідним означає, як правило, і померти бідним — вертикальну мобільність майже заблоковано. У багатьох країнах, які розвиваються, відбувається виїзд за кордон кваліфікованих кадрів, а фактично — виснаження "інтелектуального гумусу" та культурно-морального потенціалу. Негативні наслідки цих процесів для національних економік більшості нових незалежних держав є очевидними та переконливими.

Третю главу монографії присвячено критичному аналізу феномену фінансової глобалізації та особливостей його відображення в різних теоріях і працях зарубіжних і вітчизняних економістів. Висвітлено двоїстість глобалізації: з одного боку, вона впливає на всі сторони життя та формує нові соціально-економічні відмінності, а з іншого — відкриває кордони не тільки для торгівлі, конкурентних ринків та інформації, але й для зростання прибутків транснаціональних корпорацій, економічної та соціальної нерівності, маргіналізації широких верств населення. Створивши передумови для прискореної та часто хаотичної фінансової мобільності, глобалізація спричинила широкий спектр варіацій суто спекулятивного використання фінансового капіталу всупереч інтересам розвитку реального сектору економіки. Як показує досвід, неоліберальна глобалізація каталізує споживацьку свідомість і жагу до легкого збагачення у провладної еліти держав, які мають дефіцит власних фінансових та інвестиційних ресурсів. Вона активно шукає нових "донорів", погоджуючись на будь-які умови, які забезпечать їй отримання нових "доз", втрачаючи при цьому, як вірно вказують автори монографії, незалежність у здійсненні національної фіскальної та монетарної політики, а також приносячи у жертву стратегічні національні ресурси. Тому слід погодитися з авторами, що імперативною є національно орієнтована стратегія селективного допуску іноземного капіталу до національної фінансово-кредитної системи.

На репрезентативному фактичному матеріалі автори показують, що фінансіалізація супроводжується певними інноваціями фінансово-кредитної системи. Визначено сутність фінансової інновації, наведено її види; вдало розмежовано зміст понять "фінансова інновація", "фінансовий продукт" та "інноваційний фінансовий продукт". Також вказано на необхідність впровадження більш жорсткого регулювання і нагляду за функціонуванням ринків похідних і структурованих фінансових інструментів з метою забезпечення стабільності фінансово-кре-

дитної системи, зменшення міри її фінансіалізації до рівня, прийняттого для реального сектору економіки.

У четвертій главі переконливо показано, що нове кейнсіанство і монетаризм стали ідеологічною базою “bubbleeconomics”, але вони не містять достатнього наукового доробку для подолання її токсичності. Автори слушно застерігають, що перехід до використання виключно електронних грошей означатиме відмову від фізичної валюти і нівелюватиме категорію “вартість”. Надмірна віртуалізація та скасування вартісної оцінки результатів економічної діяльності загрожуватимуть людству новими зловживаннями і катаклізмами. Відповідно, назривала необхідність в очищенні світової економіки від фінансових спекуляцій, пірамід і забезпеченні пріоритетного відтворення реального сектору економіки. Автори впевнені, що заміна спекулятивно-ірраціональної моделі відтворювальною моделлю реальних цінностей, яка б відповідала інтересам суспільства в цілому, а не окремих осіб, сприятиме подоланню нееквівалентних відносин країн “золотого мільярда” з іншими країнами, які забезпечують благополуччя перших.

У п'ятій главі привертають увагу ґрунтовні авторські визначення категорій “фінанси”, “кредит”, “фінансово-кредитна система”, характеристика функцій останньої, зокрема: відтворювальної, розподільчої, контрольної, акумулюючої, бюджетообслуговуючої, інвестиційної, стабілізаційної, інноваційної, оперативної, страхової, стимулюючої, регулюючої. Вперше докладно висвітлено економічні та інституційні детермінанти механізму функціонування фінансово-кредитної системи, структуровано її інституційне середовище за просторовою (глобальне, макроінституційне, мікроінституційне, наноінституційне) та функціональною (регуляторна, системна і обслуговуюча групи суб'єктів) ознаками. Вагомим є твердження про спекулятивний характер сучасної світової фінансової системи як першопричину фінансіалізації та генератора криз.

У шостій главі деталізовано сутність терміна “фінансова стабільність”. Виокремлюються три підходи до його трактування: прямий (функціональний) – опис функцій і характеристик фінансової системи у стабільному стані, зворотний – відсутність фінансової кризи, змішаний – одночасне застосування двох попередніх підходів. На основі вивчення світових тенденцій у розвитку інструментів монетарної політики з'ясовано, що важливий фактор ефективної політики у фінансово-кредитній сфері – це система інтегрованого регулювання та нагляду. У цій главі наводяться інструменти і моделі такої політики, виокремлюються суперечності, які необхідно розв'язати для їх реалізації. З урахуванням даного положення авторами запропоновано цілісну та ефективну систему заходів державної регуляторної політики, що сприятиме забезпеченню фінансової стабільності в Україні.

У сьомій главі розкривається специфіка сучасної грошово-кредитної політики НБУ. Досліджено особливості та причини неефективності чотирьох каналів, притаманних трансмісійному механізму монетарної політики України: кредитного, каналу цін активів (у тому числі каналу обмінного курсу), процентного та каналу очікувань (довіри). Наведено аналіз поточного стану фінансово-кредитної системи України, який виявив ряд системних проблем. Як слушно вважають автори, вирішити ці проблеми та забезпечити фінансову стабільність у довгостроковому періоді шляхом запобігання системним ризикам покликаний макропруденційний підхід, у зв'язку з чим конкретизуються його принципи і напрями застосування.

Остання глава монографії становить інтерес обґрунтуванням необхідності формування нового інституційного елемента фінансово-кредитної системи України — спеціалізованого інвестиційного банку. Автори наводять світову практику діяльності фінансових інститутів розвитку. Досліджено також зарубіжний досвід підвищення ефективності надання страхових послуг і впровадження інноваційних технологій у цю сферу соціально-економічних відносин. Названо конкурентні переваги довгострокового страхування життя порівняно з іншими видами джерел залучення інвестицій. Слушно вказується і на істотну перепону — відсутність необхідної соціальної бази для страхування життя.

На закінчення монографії авторами висловлено переконання, що світу потрібен новий вектор розвитку — до економіки людини. Для цього важливо забезпечити стимулювання ендогенних сил саморозвитку національних економік. На нашу думку, таким субстанціональним елементом названих сил, їх внутрішнім двигуном може стати активована індивідуальна діяльнісна мобільність, яка дозволить зрушити з місця ендогенну модернізацію країни. Першим кроком на шляху до цього мають стати, як справедливо зазначено авторами, подолання різючої нерівності в доходах різних верств населення і підвищення гарантованого базового доходу громадян. Термінових змін потребує державне регулювання доходів населення з пріоритетом на стимулюванні діяльності працездатних громадян. Індивідуальна діяльнісна і внутрішня фінансова мобільність можуть і мають бути взаємозв'язаними процесами, які під впливом цілеспрямованого державного регулювання сприятимуть "приборканню" фінансіалізації та розвитку реального сектору економіки.

Монографію викладено логічно, хорошою літературною мовою, розуміння її змісту доступне навіть нефахівцю. Автори добросовісно опрацювали значний обсяг вітчизняних і зарубіжних наукових та статистичних джерел, узагальнили багатий світовий досвід, ретельно відредагували текст. Ми не маємо жодних сумнівів у тому, що рецензована монографія є корисною і важливою для науковців, фахівців у сфері фінансів, банківської справи й страхування, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів та широкого кола читачів, які цікавляться проблематикою розвитку сучасного суспільства. Слід побажати авторам подальших успіхів у плідотворній науковій та освітянській діяльності.

Список використаної літератури

1. Єщенко П.С., Самко Н.Г. Фінансіалізація у водоверті глобальної економіки. — К. : Знання України, 2016. — 355 с.

References

1. Eshchenko P.S., Samko N.G. *Finansializatsiya u Vodoveriti Global'noi Ekonomiky* [Financialization in the Global Economy Whirlpool]. Kyiv, Znannya Ukrainy, 2016 [in Ukrainian].

Рецензія надійшла до редакції 18 травня 2016 р.
